

KLÁŠTERNÍ TVORBA V OKRUHU KARLA VELIKÉHO A JEHO NÁSTUPCŮ DEVÁTÉ STOL./II,1 (poesie)

Autory devátého století jsme v tomto výkladu umístili z větší části do předchozích kapitol; byli to ti, kteří se pohybovali ve dvorských kruzích Karla Velikého a jeho nástupců. Kapitola, již právě začínáme, bude věnována přibližně témuž období, v němž psali dvorští autoři zejména druhé karolinské generace, mluvit však budeme o paralelní **kultuře klášterní**. Upozorníme jen, že se oba okruhy, dvorský a klášterní, prolínají; viděli jsme to již u řady autorů předchozí kapitoly, kteří působili u dvora a zároveň zastávali duchovní funkce, často právě klášterní (např. Einhard).

Hrabanus Maurus (Mohuč, cca 780 – Fulda, 4. únor 853)

Hrabanus nebo také Rabanus Maurus, nositel čestného přídomku „praeceptor Germaniae“,¹ je nejvýraznější postavou druhé generace karolinských učenců. Byl Alcuinovým žákem, stal se pak mnichem a později opatem ve Fuldě (822), nakonec biskupem v Mohuči (847). Jeho působení ve Fuldě přivedlo tento klášter k nebyvalému rozkvětu, na vysokou úroveň povznesl Hrabanus knihovnu, skriptorium i klášterní školu.

Byl autorem mnoha didaktických a teologických (zejména exegetických) spisů.² Dnes je nejznámější jako encyklopedista a zejména jako autor básnického díla. Encyklopedie ve 22 knihách nese název *De rerum naturis* (později se užíval titul *De universo*), je to první encyklopedické dílo středověku po Isidorovi ze Sevilly, na němž je také do značné míry závislé. Stejně jako ve svých jiných spisech se zde Hrabanus jeví jako mistr prakticky užitečné kompilace, v díle není nic původního. Novinkou oproti Isidorovi je však důsledné užívání křesťanské alegorické interpretace vykládaných jevů.³ Zvláště zajímavé je, že je Hrabanova encyklopedie jako jediný středověký výtvar svého žánru ilustrovaná. Na rozdíl od encyklopedie Isidorovy se ale nedočkala velkého rozšíření.

Hrabanus je dnes nejznámější svým básnickým dílem. Složil množství příležitostných básní a především je autorem mnoha metrických i rytmičtých hymnů, z nichž nejpopulárnější a v liturgii dodnes užívaný je svatodušní *Veni Creator Spiritus*⁴ (čítanka, 25a). Mezi jeho hymny má zvláštní místo básnický komentář k hymnu Columby Staršího Altus prosator

¹ Mnohem později se téže cti dostalo Philippu Melanchthonovi (1497-1560).

² Některé vznikaly příležitostně; z tohoto hlediska je zajímavý traktát *De oblatione puerorum*, který Hrabanus sepsal z podnětu sporu (o něm viz dále) se svým žákem ve Fuldě Gottšalkem.

³ Brunhölzl, 332: „Hrabanus nejedná jen *de rerum naturis et verborum proprietatibus* – to by byl program Isidorův, *sed etiam de mystica earundem rerum significatione*.“

⁴ Jeho pravost není úplně jistá, i když je doložena zápisem ve fuldském rukopise z 10. století.

s ambrožovským incipitem („Aeterne rerum conditor“), v němž Hrabanus převzal mnohé verše doslova; je to nejstarší doklad působení irských hymnů na kontinentě. (čítanka, 25b) Jeho největším básnickým výkonem je sbírka figurálních básní *De laudibus Sanctae crucis* (z r. 810) ve dvou knihách: první obsahuje samotná carmina figurata, druhá prozaické převyprávění jejich textu a komentář. V každé z těchto osmadvaceti figurálních básních je do čtvercového bloku vytvořeného hexametry vpraven různými sestavami hlásek symbol kříže, konstruovaný v různých geometrických tvarech, v podobě osob (Kristus na kříži, andělé, jednou dokonce postava Ludvíka Pobožného držící kříž a štít) nebo velkých písmen; přitom vytvářela i písmena obsažená v těchto tvarech své vlastní významy v hexametrickém rozměru. Autor sám uvádí jako vzor pro formu, již si zvolil, básníka Konstantinova období Optatiana Porphyria. Dílo bylo ve středověku velmi oblíbené, do 16. století bylo opsáno více než stokrát.

Walafridus Strabo (808/9 – 18. srpen 849)

Walafridus byl nejprve přijat k výchově do Reichenau, pak se dostal do Fuldy, kde byl jeho učitelem Hrabanus Maurus. V letech 829-38 byl vychovatelem nejmladšího Ludvíkova syna Karla, poté se stal opatem v Reichenau, kde zemřel.

Walafridus bývá považován za největšího básníka na dvoře Ludvíka Pobožného a zároveň je s jeho osobností spojena literární hegemonie kláštera v Reichenau, která po Walafridově smrti přechází ke svatohavelskému klášteru. Do počátků jeho tvorby patří nejdelší veršovaná skladba, jakou kdy sepsal, *Visio Wettini*. Je to první básnický popis⁵ vidění, snové cesty po mimozemských světech. Pochází z roku 824, kdy v Reichenau onemocněl Walafridův učitel Wettin: ve vidění byl trýzněn démony a poté v doprovodu anděla procházel peklem a očistcem (tam se setkal s mnoha známými osobnostmi, také s Karlem Velikým), nakonec byl přiveden do nebe před boží trůn. Anděl pak pronesl delší napomenutí církvi proti neřestem kněží a přikázal mu, aby to vše na zemi vyřídil. Wettin následujícího dne zemřel. Jeho vyprávění bylo původně zaznamenáno v suché prozaické zprávě, kterou pak Walafridus zpracoval v hexametrické skladbě. (čítanka, 26a).

Na začátku svého pobytu ve Fuldě složil Walafridus *Metrum sapphicum*, stížnost na život cizince v novém prostředí a výraz stesku po Reichenau: adónský verš jedné jeho strofy

⁵ O starších prozaických textech viz v kapitole o přechodném období, Visio Baronti.

zní „Augia felix“, několik strof je ukončeno zvoláním „Insula felix“.⁶ K Walafridovu pobytu na dvoře Ludvíka Pobožného v Cáchách se pojí skladba (z roku 829) s titulem *De imagine Tetrici - Versus in Aquisgrani palatio editi anno Hludouvinci imperatoris XVI*. Má 268 hexametřů a její první část tvoří fiktivní rozhovor básníka (Strabus) s alegorickou postavou jménem Scintilla o jezdecké soše Theodorika Velikého, kterou dal r. 801 Karel Veliký převést do Cách z Ravenny; druhá část je věnována oslavě Ludvíka, představuje se v ní královská rodina a učenci dvorské školy.

Vrcholem Walafridovy básnické tvorby je *Liber de cultura hortorum (Hortulus)*, hexametrická (444 veršů) báseň o bylinách a květinách klášterní zahrady, kterou autor sepsal v době svého opatského úřadu v Reichenau. Líčení není závislé jen na literárních vzorech, ale především prozrazuje zkušenost, pozorování rostlin i lékařskou či léčitelenskou praxi. Takovýto popis má jistou tradici v antice – Vergiliova *Georgica* nebo desátá kniha Columellova spisu *De re rustica*, Walafridus ale nepodává celistvý výklad, nýbrž přináší 23 kapitolek o jednotlivých rostlinách (*čítanka*, 26b). Celek je zářmován popisem jarních zahradnických prací a závěrečnou dedikací svatohavelskému opatu Grimaldovi.

Walafridova básnická tvorba je mnohem obsáhlejší, je rovněž např. autorem básnických listů, veršovaných hagiografií, příležitostné poezie, v duchovní oblasti od něj máme hymny a veršovaná zpracování některých pasáží Bible.

Jako teolog byl Walafridus sice v první řadě exegetik, důležitý a ve středověku velmi vlivný byl také jeho spis *De exordiis et incrementis quarundam in observationibus ecclesiasticis rerum*, pojednávající o dějinách liturgie, o kostelech a jejich zařízeních a výbavě, o oltářích, zvonech, řeholích apod.

Jeho pověst exegetika způsobila, že byl až donedávna uváděn jako autor tzv. „řádné glosy“ (*glossa ordinaria*), což je výklad celého biblického textu pomocí citátů z církevních, především patristických, vykladačských autorit ve formě marginálních a tzv. interlineárních výkladů k jednotlivým biblickým veršům i jejich částem. Ve skutečnosti pochází tento exegetický soubor až ze 12. století.

Gotšalk z Orbais (806/8 – před 870)

Gotšalk (Godescalcus Saxo) a Walafridus byli blízkými přáteli, setkali se jako Hrabanovi žáci ve Fuldě. Gotšalk, poslaný do kláštera rodiči a určený k řeholnímu životu (*puer oblatus*), se Hrabanovi vzepřel, otcem složené sliby nechtěl uznat a chtěl klášter opustit. (Synod z r. 829 mu dal za pravdu, v této souvislosti vznikl Hrabanův traktát „De oblatione puerorum“.) Přesto

⁶ Incipit *Musa, nostrum, plange, soror, dolorem* se A. Vidmanové stal inspirací k titulu jejího výboru ze světské poezie latinského středověku („Sestra Múza“.), v již je tato Walafridova báseň přeložena Václavem Bahníkem (s. 47-49).

jej později nacházíme v klášteře v Corbie a poté v Orbais (odtud jeho přídomek). Jinak víme o jeho životě poměrně málo, zčásti jej můžeme rekonstruovat na základě několika zmínek, většinou jeho protivníků.

Spory, které Gotšalk svým učením vyvolával a pro něž byl stíhán i církevními tresty, se týkaly predestinačního a trojičního učení. V těchto souvislostech napsal traktáty *De praedestinatione* a *De una et non trina deitate*, jejich učení bylo zavrženo, autor byl odsouzen k doživotní klauzuře a k „věčnému mlčení“. K tomuto odsouzení došlo na mohučské synodě v roce 849 a měl na něm podíl Hrabanus, především však tehdejší arcibiskup **Hinkmar z Remeše**.⁷ Teologická stanoviska, která Gotšalk zastával, byla součástí živých teologických sporů oné doby a zúčastnili se jich mnozí další – např. i Lupus de Ferrières a zejména Jan Scotus Eriugena.

Gotšalk je také autorem spisu *Quaestiones grammaticae*, ale místo ve středolatinšské literatuře mu náleží hlavně kvůli jeho *básnické tvorbě*, ačkoli s jistotou mu můžeme připsat asi jen deset kusů, které jsou složeny v rytmickém i metrickém systému a obsahově jsou charakteristické zdůrazňováním lidské nemohoucnosti, deprimujícího vědomí viny a hříchu, nemožností dosažení spásy lidským přičiněním: záchrana je možná pouze z nezasloužené boží milosti; otevřené vyznání vlastní ubohosti a modlitby za spásu se v jeho textech pojí s chválou všemohoucího Boha. Jejich tón je tak rozhodně subjektivní, že byl Gotšalk nazván prvním středověkým „Ich-básníkem“. Oprávněně se jeho jméno cituje jako argument proti názoru, že citové ztotožnění se s pravdou víry je záležitostí teprve 12. století, že teprve tehdy vzniká osobní vazba mezi Bohem a člověkem, že tedy teprve od 12. stol. byla možná duchovní lyrika v plném smyslu slova.

Nejčastěji citovaná a vůbec nejznámější Gotšalkova báseň začíná slovy *Ut quid iubes, pusiole* (*čítanka*, 27). F. Brunhölzl (I, 363) o ní říká, že jsou její verše docela prosté a snadno srozumitelné, pokud ovšem víme, o čem je řeč: podle tohoto předního historika středolatinšské literatury nejde o homosexuální vztah, ani zde není osloven malý Ježíš, nýbrž adresátem je s největší pravděpodobností Gotšalkův přítel Walafrius.

Notker Balbulus (840-912)

Notker řečený Balbulus (Koktavý, der Stammler), jehož působištěm byl svatohavelský klášter, je dalším vrcholným autorem tohoto období. Vypravěčský talent, jemuž zřejmě nebránila ani výrazná vada řeči, prý projevil u příležitosti návštěvy Karla III. Tlustého

⁷ Hinkmar z Remeše (cca 800 – 882) je známý také svou literární činností, uvedeme pouze knižecí zrcadlo pro Karla Lysého *De regis persona et regio ministerio*.

v klášteře roku 883, kdy císaři vyprávěl některé události ze života jeho pradědečka Karla Velikého. Císař si přál, aby byly tyto události a příběhy zapsány, a tak Notker své vyprávění zredigoval do celku nazvaného později *Gesta Caroli*: první kniha pojednávala *de religiositate et ecclesiastica domini Karoli cura*, druhá *de bellicis rebus acerrimi Karoli* – témata, která jinak a v jiném uspořádání zpracoval již dříve Einhard. Nedochovala se dedikace a závěr druhé knihy. Životopisný a zčásti hagiografický ráz má prozimetrická velmi živě stylizovaná *Vita sancti Galli*, která začíná sapfickými verši (dále jsou zde hexametry a elegická disticha), v sapfických verších je skoro celá hagiografická báseň *De sancto Stephano*. Tyto skladby nemají velký rozsah, *De sancto Stephano* má např. pouze 13 strof.

Vůbec nejvýznamnějším Notkerovým dílem je *Liber hymnorum*, sbírka sekvencí (In Nativitate Domini - Natus ante saecula, *čítanka*, 28a). Předmluva k této sbírce informuje o začátku a pokračování Notkerových liturgických snah. Notker byl tvůrcem veršované sekvence jako žánru, jeho skladby se rozšířily po celém západním křesťanstvu, získal si velikou zásluhu o poezii i o liturgii a bývá označován jako „Básník“. Jeho autorský podíl u jednotlivých kusů ve sbírce není možno s jistotou stanovit, jsou zde zapsány i mnohé sekvence mladší, snad je mu možno bezpečně připsat 14 kusů.

Svatohavelský klášter byl mimořádně významným centrem duchovní básnické tvorby. Spolu s Notkerem Balbulem pěstoval její žánry **Ratpert** (cca 840/50 – před 912), který mj. založil svatohavelskou klášterní kroniku *Casus Sancti Galli* (*čítanka 28b*), v níž pak mnozí (např. Ekkehard IV. – viz dále) pokračovali. Dalším básníkem této svatohavelské generace byl i v jiných literárních oblastech všestranně činný **Tuotilo** (cca 850 – 912/ 913), autor několika známých tropů.

Sedulius Scotus (psal ve 2. třetině 9. stol.)

Posledním autorem, kterého uvedeme mezi básníky tohoto období, je Sedulius Scotus, autor irského původu.⁸ Jeho život není blíže znám, víme, že se dostal do Francie někdy ve 40. letech, po nějaké době přišel spolu se dvěma druhy do Lutychu,⁹ kde byl hlavou tamějšího kroužku irských učenců. Později ho nacházíme v Porýní, např. v Kolíně nebo v Metách, nějakou dobu žil v Itálii. O závěru jeho života nejsou zprávy.

Zanechal gramatické traktáty (mj. komentáře k pozdně antickým gramatikům) a exegetické spisy. Nejdůležitější z jeho tvorby je jeho poměrně rozsáhlé básnické dílo, jež svým charakterem připomíná tvorbu Venantia Fortunata. Dochovalo se v jediném rukopise, sepsaném v Trevíru v polovině 12. století, který byl v 15. století ve vlastnictví Mikuláše Kusánského. Kodex, dnes chovaný v Bruselu, obsahuje soubor, který patrně sestavil básník

⁸ Nesmí být zaměňován se Seduliem, křesťanským básníkem 5. století, autorem eposu *Carmen paschale* a hymnů!

⁹ Pouhou spekulací je, že zde vyučoval ve škole sv. Lamberta, na níž o dvě stě let později nacházíme mistra Franka a jeho žáka kronikáře Kosmu.

sám, o něco více než 80 kusů. Jsou to většinou *příležitostné skladby* pestrého obsahu, mj. nápisy, popisy budov a předmětů, konsolace, básnické listy, nářky, pochvaly, žádosti o materiální dar nebo zaopatření, vlastně žebravé básně, pro něž zejména byl Sedulius označen jako předchůdce vagantské poezie (*čítanka, 29a*). Nejčastěji se zde vyskytne osoba lutyšského biskupa Hartgara, jemuž je řada básní přímo věnována; mezi pochvalnými básněmi je i skladba v sapfických strofách o třiasedmdesáti verších, nadepsaná *De strage Normannorum*; ve sbírce najdeme také krátký básníkuv autoportét (*čítanka, 29b*); zvláštní skupinu tvoří básně o skopci – některé mají bůkolský i žebravý charakter, do této skupiny patří nejznámější (a podle některých nejhezčí) Seduliova skladba vůbec, báseň vyprávějící v sedmdesáti distichách o skopci, kterého roztrhali psi. Převažujícím metrem je elegické distichon, najdeme zde však i sapfickou strofu (v několika málo případech i jiné lyrické rozměry). Zvláštní je, že básnická tvorba Sedulia Scota neměla v pozdějších staletích ohlas, kromě zmíněného bruselského kodexu nejsou známy žádné její opisy.

Jeho nejznámějším dílem je knížecí zrcadlo pro Lothara II. *Liber de rectoribus christianis*, sepsané mezi léty 855-859 po Boethiově vzoru prosimetrem. Má úvod v hexametrech, poté dvacet prozaických kapitol, po každé z nich následuje básnická pasáž. Stejně jako u Boethia, i když v menší míře, je zde užito různých lyrických rozměrů.¹⁰

¹⁰ V r. 1968 o Seduliovi napsal monografii a vydal jeho epickou skladbu *De strage Normannorum* R. Düchting. Několik Seduliových kratších básní přeložila pro sbírku *Sestra Múza I.* Zachová, autoportrét (orig. viz v čítance) a známou báseň o příchodu autora se dvěma druhy do Lutychu.

ČÍTANKA

25a.

Hrabanus Maurus, *Hymnus in Pentecosten*

Veni, creator spiritus,
Mentes tuorum visita,
Imple superna gratia,
Quae tu creasti, pectora.

Accende lumen sensibus,
Infunde amorem cordibus,
Infirma nostri corporis
Virtute firmans perpeti.
Qui paracletus diceris,
Donum Dei altissimi
Fons vivus, ignis, caritas
Et spiritalis unctio.

Hostem repellas longius
Pacemque dones protinus,
Ductore sic te praevio
Vitemus omne noxium.

Tu septiformis munere,
Dextrae Dei tu digitus,
Tu rite promisso patris
Sermone ditans guttura.

Per te sciamus, da, patrem
Noscamus atque filium,
Te utriusque spiritum
Credamus omni tempore.

Praesta pater piissime
Patrique compar unice,
Cum spiritu paracleto
Regnans per omne saeculum.

Anal. hymn. L, 193, 80.

25b.

Hrabanus Maurus, *Aeterne rerum conditor*

1 Aeterne rerum conditor,
Et clarus mundi formator,
Deus in adiutorium
Intende tu humilium;
Cordeque tibi deuotum,
Festina in auxilium.

2 Da mentis fida regmina,
Ac uerbi clara munera;
Da uota cordis optima,
Et facti dona plurima;
Sensum corde purissimum,
Famen ore pacificum.

3 Vt tuam laudem fame
In primis possim dicere,
Magnam, miram ac praeclaram,
Digna uoce iustissimam;
Meaeque sim miseriae
Compunctus memor ultimae.

4 Deus salus credentium,
Deus uita uiuentium,
Deus deorum omnium,
Deus et princeps principum,
Deus summus amabilis,
Deus inaestimabilis.

5 Altus prosator, uetustus
Dierum, et ingenitus,
Eras absque origine
Primordii et crepidine:
Qui es, eris in saecula
Saeculorum infinita.

6 Cui est unigenitus
Christus proles carissimus
Dicentis de corde uerbum,
Satum ante Luciferum;
Coaeternus in gloria
Deitatis perpetua.

7 Cum quo simul et filio
In sempiterno saeculo
Spiritus sanctus aequalis
Regnat, et honorabilis
In eadem substantia
Deus manens per saecula.
Deus summe, deus pie,
Deus iuste.

Hoc cano spontanee.

9 Exul ego diuscule
Hoc in mare sum, domine:

Annos nempe duos fere
Nosti fore, sed iam iamque
Miserere.
Hoc rogo humillime.
10 Interim cum pusione
Psallam ore, psallam mente
Psallam uoce, <psallam corde>,
Psallam die, psallam nocte
Carmen dulce tibi, rex piissime.

Monumenta Germaniae historica. Poetae Latini medii aevi II, Ed.E. Dümmler, Münvhen 1978, s. 197nn.

26a.

Walafridus Strabo, *Visio Wettini* (vv 22-26, 787-801)

Rhenus ab Ausoniis quo ducitur Alpibus, aequor

Miscet, in occiduis diffusus partibus, ingens.

Illius in medio suspenditur insula fluctu,

25 Augia¹¹ nomen habens, iacet hanc Germania circa.

Haec solet egregias monachorum gignere turmas.

Ze závěru:

Anděl pronesl delší napomenutí církvi proti neřestem kněží a přikázal Wettimu, aby to vše lidem řekl:

Haec", ait, "ex factis homines commertia pravis

Accipiunt, damnatque reos sententia grassans.

Significatque diem mundo properare futurum,

790 Terminus ut tandem ponatur in ordine saeculi".

Ecce, dies veniet, nostrum sit quisque paratus,

Ecce, venit dominus, nostros ut congreget actus,

Iam vigilare decet, veniens ut quemque coronet.

Praecipue ammonuit divinis laudibus omnes

795 Conatu servire bono studioque sagaci,

Praecipiens, ut nemo gravi torpore subactus

Neglegat assiduas domino persolvere laudes,

Ecclesiaeque decus celebretur ut ordine sancto,

Sollicitus propriam quaerit quicumque salutem,

800 Haec agat et sese poterit subducere flammis:

Non eget his dominus, sed nos ut agamus, egemus.

J.-P. Migne. *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Vol. 114, 1065 a 1079.*

*A říká: „Takovouto odplatu obdrží lidé za své zlé skutky,
Viníky postihne tvrdý soud.“*

Naznačí, že světu brzy nadejde poslední den,

Aby se celý běh světa dočkal svého cíle.

„Hle, nadejde den, a každý z nás by měl být připraven,

Hle, přijde Pán, a shrne naše skutky,

Je nutné bdít, aby Pán každého z nás korunoval slávou.“

Zvlášť potom všechny napomenul, aby Bohu sloužili

Stálými chválami a snažili se o dobré skutky,

A přikázal, aby se nikdo nedal svést k línému spaní

A aby nepřestal stále chválit Boha,

Aby kněží v církvi řádně sloužili

A každý aby si pilně hleděl starosti o svou spásu –

- to aby lidé činili a vyhnuli se tak pekelnému ohni.

Nepotřebuje to od nás Pán, ale my máme zapotřebí to činit.

¹¹ Reichenau

26b.**Walafridus Strabo, *De cultura hortorum***

IX. Foeniculum

(Foeniculum vulgare Miller)

Nec maratri taceatur honor, quod stipite forti
 Tollitur, et late ramorum brachia tendit,
 Dulce satis gustu dulcem satis addit odorem.
 Hoc oculis, quos umbra premit, prodesse locuntur,
 Huius item semen foetae cum lacte capellae
 Absumptum ventris fertur mollire tumorem
 Cunctantisque moras dissolvere protinus alvi.
 Praeterea radix maratri commixta liquori
 Lenaeo tussim percepta repellit anhelam.

XVI. Menta

(Mentha aquatica L. et Mentha crispa L.)

Nec mihi defuerit vulgaris copia mentae
 Multa per et genera et species diversa coloresque
 Et vires: huius quoddam genus utile vocem
 Raucisonam claro rursus redhibere canori
 Posse putant, eius sucos si fauce vorarit
 Ieiuna, quem crebra premens raucedo fatigat.
 Est aliud praepingue genus huiusce fructecti,
 Quod iam non parvi diffundat germinis umbras,
 Celsa ebuli sed more petens a stipite forti
 Undique maiores foliorum prorogat alas,
 Quis odor alter inest pauloque immitior haustus.
 Sed si quis vires speciesque et nomina mentae
 Ad plenum memorare potest, sciat ille necesse est,
 Aut quot Eritreo volitent in gurgite pisces,
 Lemnius aut altum quot in aera Mulcifer ire
 Scintillas vastis videat fornacibus Aetnae.

J.-P. Migne. Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Vol. 114, 1125 a 1126-1127.

27.**Gotšalk. *Ut quid iubes***

1.	Ut quid iubes,
Quare mandas,
Carmen dulce
Cum sim longe
Intra mare?
O cur iubes canere?	pusiole,
filiole,
me cantare,
exul valde
2.	Magis mihi,	miserule,

- Flere libet,
 Plus plorare
 Carmen tale,
 Amor care.
 O cur iubes canere?
3. Mallet scias,
 Ut velles tu,
 Pio corde
 Mihi atque
 Conlugere.
 O cur iubes canere?
4. Scis, divine
 Scis, superne
 Hic diu me
 Multa die
 Tolerare.
 O cur iubes canere?
5. Scis captive
 Israheli
 Praeceptum in
 Decantare
 Fines Iude.
 O cur iubes canere?
6. Non potuerunt
 Non debuerunt
 Carmen dulce
 Aliene
 Resonare.
 O cur iubes canere?
7. Sed quia vis
 Consodalis
 Canam patri
 Simul atque
 Ex utroque.
 Hoc cano ultronee.
8. Benedictus
 Pater, nate,
 Deus trine,
 Deus summe,
- puerule,
 quam cantare
 iubes quale,
 pusillule,
 fratercule,
 condolere
 prona mente
 tyruncule,
 clientule,
 exulare,
 sive nocte
 plebicule
 cognomine
 Babilone
 extra longe
 utique,
 itaque
 coram gente
 nostri terre
 omnimode,
 elegie,
 filioque
 procedente
 es, domine,
 paraclite,
 deus une,
 deus pie,

Deus iuste.
Hoc cano spontanee.

9. Exul ego diuscule
Hoc in mare sum, domine:
Annos nempe duos fere
Nosti fore, sed iam iambe
Miserere.
Hoc rogo humillime.

10. Interim cum pusione
Psallam ore, psallam mente,
Psallam voce <psallam corde,>
Psallam die, psallam nocte
Carmen dulce.
Tibi, rex piissime.

Monumenta Germaniae hitorica, Poetae Latini Medii aevi III. Ed. L. Traube, München 1978, s. 731-732.

28a. Notker Balbulus, *In Nativitate Domini*

1. Natus ante saecula
Dei filius,
Invisibilis,
Interminus,
2. Per quem fit machina
Caeli et terrae,
Maris et in his
Degentium,
3. Per quem dies
Et horae labant
Et se iterum reciprocant,
4. Quem angeli
In arce poli
Consona semper canunt,
5. Hic corpus assumpserat
Fragile
Sine labe
Originalis criminis
De carne Mariae virginis,
Quo primi parentis culpam
Evaeque lasciviam
Tergeret.
6. Hoc praesens diecula
Loquitur
Praelucida,
Adaucta longitudine,
Quod sol verus radio sui
Luminis vetustas mundi
Depulerit genitus
Tenebras.
7. Nec nox vacat genetrix,
Sideris luce,
Quod magorum oculos
Terruit scios.
8. Nec gregum magistris
Defuit lumen,
Quos perstrinxit claritas
Militum Dei.
9. Gaude, Dei genetrix,
Quam circumstant
Obstetricum vice
Concinentes

Angeli
Gloriam Deo.

10. Christe, patris unice,
qui humanam
nostri causa formam
assumpsisti,
refove
supplices tuos.

11. Et quorum
Participem te fore
Dignatus es, Iesu,
Dignanter eorum
Suscipe preces,

12. Ut ipsos
Divinitatis tuae
Participes, Deus,
Facere digneris,
Unice Dei.

G. M. Dreves, Ein Jahrtausend Lateinischer Hymnendichtung, I, Leipzig 1919, s. 104-105.

28b.

Casus sancti Galli

De Notkero, Ratperto, Tuotilone, quoniam quidem cor et anima una erant, qualia tres quasi unus fecerint, quantum a patribus audivimus, narrare incipimus. Hi tres, quamvis votis essent unicordes, natura tamen, ut fit, erant dissimiles. Notker corpore non animo gracilis, voce non spiritu balbulus, in divinis erectus, in adversis patiens, ad omnia mitis, in nostratium acer erat exactor disciplinis; ad repentina timidulus et inopinata, praeter daemones infestantes, erat; quibus quidem se audenter opponere solebat. In orando, legendo, dictando creberrimus. Et ut omnes sanctitatis eius in brevi completer dotes, sancti spiritus erat vasculum, quo suo tempore abundantius nullum.

At Tuotilo longe aliter bonus erat et utilis. Homo lacertis et omnibus membris sicut Fabius athletas eligere docet; erat eloquens, voce clarus, caelaturae elegans et picturae artifex, musicus sicut socii eius; sed in omnium genere fidium et fistularum prae omnibus. Nam et filios nobilium in loco ab abbate destinato fidibus edocuit. Nuntius procul et prope sollers; in structuris et ceteris artibus suis efficax, concinnandi in utraque lingua potens et promptus natura, serio et ioco festivus, adeo ut Karolus noster aliquando ei maledixerit qui talis naturae hominem monachum fecerit. Sed inter haec omnia, quod prae aliis est, in choro strenuus, in latebris erat lacrimosus; versus et melodias facere praepotens; castus, ut Marcelli discipulus, qui feminis oculos clausit.

Ratpertus autem inter ambos quos diximus medius incedebat. Scholarum ab adolescentia magister, doctor planus et benevolus, disciplinis asperior; raro praeter fratres pedem claustro promovens, duos calceos annum habens, excursus mortem nominans; saepe Tuotilonem itinerarium ut se caveret amplexibus monens. In scholis sedulus, plerumque cursus et missas neglebat, „bonas,“ inquit, „missas audimus cum eas agi docemus.“ Qui cum labem maximam claustri impunitatem nominasset, ad capitulum tamen non nisi vocatus venit, cum sibi officium capitulandi et puniendi gravissimum, ut ait, sit traditum.

Tales cum essent tres isti nostrae rei publicae senatores – quod semper doctorum est et utilium – ab otio vacantibus et in levitate ambulantiis detractiones et dorsiloquia patiuntur assidua; sed maxime, quia minus refellere solebat, sanctus, ut vere asseram, domnus Notkerus. Tuotilo quidem at Ratpertus acriores talibus minusque ad contumelias habiles, rarius ab eis laedebantur; Notkerus autem, hominum mitissimus, quid iniuriae essent in semetipso didicit. De quibus pluribus unum aliquem, ut quantum Satanus in talibus praesumat ab uno discas omnes, introducere volumus. Erat hic quidem rectorarius nomine Sindolfus, postremo autem fictis obsequiis, cum alias in nullo esset utilis, accusans fratres criminibus coniectis, a Salomone operariorum positus est decanus. Enimvero cum esset rectorarius pro commodis incommoda, quibus ausus erat, exhibebat; prae ceteris autem Notkero. Salomone autem in plurimis occupato nec attendere ad singula sufficienti, alimonia interdum fratribus cum aut detraheretur aut depravaretur, clamabant plures pro iniustitia; inter quos aliquando etiam pres quos dicimus isti aliqua locuti parebant.

Erat tribus illis inseparabilius consuetudo permissio quidem prioris in intervallo laudum nocturno convenire in scriptorio collationesque tali horae aptissimas de scripturis facere. At Sindolfus, sciens horam et colloquia, quadam nocte fenestrae vitreae cui Tuotilo assederat clandestino foris appropriat, aureque vitro affixa, si quid rapere posset quod depravatum episcopo traderet auscultabat. Senserat illum Tuotilo, homo pervicax lacertisque confisus, latialiterque, quo illum qui nihil intellegeret lateret, compares alloquitur. „Adest ille,“ inquit, „et aurem fenestrae affixit. Sed tu, Notker, quia timidulus es, cede in ecclesiam, Ratperte autem mi, rapto flagello fratrum, quod pendet in pyralli, deforis accurre. Ego enim illum, cum appropinquare te sensero, vitro citissime redaperto, captum capillis ad meque pertractum violenter tenebo. Tu autem, anime mi, confortare et esto robustus, flagelloque illum totis viribus increpita, et Deum in illo ulciscere.

Ille vero, sicut semper erat ad disciplinas acutissimus, modeste exiens, rapto flagello, cucurrit celerrimus, hominemque intra capite tractum, totis viribus a dorso ingradinat. Et ecce ille manibus pedibusque renisus, flagellum incussum capiens tenuit; at ille virgam propius aspectam rapiens, ictus ei validissimos infregit. Cum autem parci sibi, male iam mulctatus, in cassum petisset: „Voce,“ inquit, „opus est,“ et exclamans vociferavit. At fratrum pars, voce audita tali tempore insolita, stupens accurrit luminibus et quidnam esset quaesivit. Tuotilo autem diabolum se cepisse creber ingeminans, lumen adhiberi rogat ut in cuius illum imagine teneret certius inspiceret. Capite autem inviti hac et illac ad inspicientes versato, si Sindolfus esset quasi nescius interrogat. Omnibus autem vere ipsum esse clamantibus et ut illum dimitteret rogantibus, relicto eo: „Me miserum,“ ait, „in auricularem et intimum episcopi manus misisse.“ Ratpertus vero, fratribus accurrentibus, in partem cedens clam se subduxit. Neque enim ipse qui passus est a quo caederetur scire poterat. Quaerentibus autem aliquibus ubinam domnus Notkerus Ratpertusque abissent: „Ambo,“ inquit, „ad opus Dei, diabolum sentientes, abierunt, meque cum illo in negotio perambulante in tenebris dimiserunt. Vere autem omnes scitote angelum Domini ictus ei manu sua incussisse. Discendentibus tandem fratribus, a partium sectatoribus surgunt, ut fit, multiloquia; alii Dei iudicio, ut auscultatores clandestini publicarentur factum dicebant; alii autem tali viro, nisi quod angelum Dei praetendit, tale opus non decuisse. Occultabat autem se confractus ille corporis pariter et mentis dolore.

St. Gallische Geschichtsquellen II, Ratperti casus s. Galli. Ed. G. Meyer von Knonau, S. Gallen 1872.

29a.

Sedulius Scotus, *Carmina II, 9*

Nos sitis atque fames conturbat, bestia duplex,

Vulnificis rostris nos laceratque suis.

Nec nos oblectat praedives copia rerum,

Sed nos excruciat horrida pauperies;
 5 Nec nos oblectant dulciflua dona Liei
 Mellifluusque medus domata nostra fugit;
 Nec nos oblectat cacavis biscoctaque Mosa,
 Flavicomae Cereris gratia dulcis abest.
 Tenuida nos macerat, crudelis bestia, sophos;
 10 Optime Christe, rogo, respice nos. domine:
 Nec gustu facilis, nulli potabilis ipsa
 Est quia nec Cereris dulcida progenies;
 Non est Iordanis, non amnis filia Mosae,
 Sed torrens Cedron turbidus hanc genuit.
 15 Haec sophicae mentis cunctas obnubilat artes,
 Laetitiam removet tristitiamque gerit;
 Flavicomum Cereris mentitur habere colorem:
 Di, talem terris hanc removete feram;
 Laetheo fluvio vosmet summergeite monstrum
 20 Seu Stigiis undis condite tale nefas,
 Illic quo valeat crudeles solvere poenas:
 Quae nos excruciat, praemia digna luat.
 Quid moror in verbis ventosque lacesso querelis?:
 O pater, has geminas, obsecro, vince feras;
 25 Large salutiferum contra vulnuscula, praesul,
 Sedulio famulo da cataplasma tuo.
 Ast his versicolis risit pius ille relectis
 Ac sophicis votis prospera cuncta dedit.

29b

Sedulius Scotus, *Carmina II*, 74 (autoportrét)

Aut lego vel scribo, doceo scrutorve sophian:
 Obsecro celsithronum nocte dieque meum.
 Vescor, poto libens, rithmizans invoco Musas,
 Dormisco stertens: oro deum vigilans.
 5 Conscia mens scelerum deflet peccamina vitae:
 Parcite vos misero, Christe Maria, viro.

Monumenta Germaniae historica. Poetae Latini medii aevi III. Ed. L. Traube. Berolini 1896, s. 177-178 a 225.